İstiqlalımızın Şhid Yolçuları: Türk Şehidleri

" 1918-ci ild Cümhuriyytimizi qorumaq v Bakını ermni işğalından azad etmk üçün Azrbaycana glmiş Osmanlı Türk ordusunun 1130 sgri bu yolda canını fda etdi. „

1918-ci ild Cümhuriyytimizi qorumaq v Bakını ermni işğalından azad etmk üçün Azrbaycana glmiş Osmanlı Türk ordusunun 1130 sgri bu yolda canını fda etdi

Azrbaycanın tarixind 1918-ci ilin 15 sentyabrının müstsna yeri var. Bu, tkc milli dövltçiliyimizin – Azrbaycan Xalq Cümhuriyytinin özünün başkndin qovuşduğu gün deyil, daha geniş kontekstd götürdükd, Azrbaycan v Türkiy qardaşlığının tarix durduqca yaşayacaq möhtşm bir xatirsidir.

N yazıqlar ki, bizlr illr uzunu, tariximizin bütün şanlı shiflri kimi, bu qhrmanlıq salnamsindn d bixbr olmuşduq. V n mutlu biz ki, illrin ideoloji basqısı altında drbdr olmuş gerçk tariximiz, nhayt, yerbyer oldu, qardaş qanı il yazılmış bu şanlı shifni onun layiq olduğu şkild öyrnmy, tdqiq v tbliğ etmy başladıq.

Birinci Dünya savaşında kritik vziyytd olmasına rğmn Osmanlı dövlti 1917-ci ilin sonundan etibarn süqut etmiş çar Rusiyasının imperiya buxovlarından qurtulmağa çalışan türk xalqlarının istiqlala qovuşması üçün addımlar atmağa başlamışdı. 1918-ci il martın 3-d bolşevik Rusiyasının dünya savaşından çıxmaq namin imzaladığı Brest sülhün sasn, rusların vaxtil işğal etdiklri türk torpaqları Qars, rdahan, habel Batum Osmanlının nzartin keçdi.

Bu dövrd Zaqafqaziya Seymind azrbaycanlı nümayndlrl birlikd tmsil olunan ermni v gürcü nümayndlri Brest barışığının nticlrini tanımaq istmirdi. Bununla bel, ermni-gürcü qüvvlri Osmanlı ordusunun qarşısını almağa qadir deyildi v aprelin 22-d elan olunan Zaqafqaziya Federativ Demokratik Respublikası bu şrtlri qbul etdi.

Lakin Cnubi Qafqazda vahid federativ dövltin yaranması fiksiya idi, üstlik yaranmış situasiya Azrbaycan üçün yaxşı heç n vd etmirdi. Bakı S.Şaumyanın başçılıq etdiyi bolşevik-daşnakların lind idi v onlar 1918-ci ilin mart qırğınlarından sonra da dinc haliy divan tutmaqda davam edirdilr. Azrbaycanın qrbind, Zngzurda, habel Qarabağ v

Naxçıvanda da ermni hrbi birlşmlri azrbaycanlılara qarşı soyqırımı aparırdı.

Buna gör d Azrbaycan nümaynd heyti Zaqafqaziya Seymi il Osmanlı arasında Batumda başlanacaq sülh konfransına böyük ümidl baxırdı v başa düşürdü ki, yalnız Osmanlı qüvvlrinin kömyi il Bakını bolşevik qüvvlrindn azad etmk, ermni daşnakların qırğınlarını dayandırmaq mümkündür.

Bu xüsusda konfransa yola düşmzdn vvl Zaqafqaziya Seyminin müslman (Azrbaycan) fraksiyasının üzvü Nsib by Yusifbylinin dediyi sözlr diqqt çkir: "Bizim bu gücsüz halımızda xarici kömy müracit etmkdn başqa çarmiz yoxdur. Müstqilliyimizin n qti müdafiçisi olmağıma baxmayaraq, indiki halda biz sevinmliyik ki, buraya glck qüvv biz dost v qardaş Türkiydir". Azrbaycan nümaynd heyti Batum konfransına qardaş Türkiydn müstqil Azrbaycan dövlti üçün tminat almağa gedirdi.

Seymdki ermni fraksiyası bunun qarşısını almaq üçün hr cür fndgirliy baş vururdu. Bakı Sovetini devirmk üçün ittifaq tklif edn daşnaklar bunun müqabilind Azrbaycan nümaynd heytindn Bakıda beynlmill hökumtin tşkil olunması v ermni hrbi hisslrinin bir qisminin şhrd qalmasına razılıq almaq istyirdilr.

Bu siyasi alverin motivi blli idi: Bakını müstqil Azrbaycan dövltinin nzartin keçmsin imkan vermmk. Tklifin müllifi is daşnaklarla daima laqd olan bolşevik qiyafli Şaumyan idi. Azrbaycan fraksiyası daşnakların hyasız şrtlrini rdd etdi.

1918-ci il mayın 11-d Batumda Zaqafqaziya Seymi v Osmanlı arasında danışıqlar başlandı. Konfransın gedişind alman heyti il gizli görüş keçirrk onlardan müstqillik üçün dstk alan gürcü fraksiyası Seymdn çıxdıqlarını byan etdi v mayın 26-da Gürcüstanın müstqilliyi elan olundu. Seymin müslman fraksiyası adekvat addım atmaq qrarına gldi.

Azrbaycan nümayndlri bu msld özünün dil, din v qan qardaşı olan Türkiynin yardımına ümid bslyirdi. Türkiy bu ümidi doğrultdu v Osmanlının hrbi naziri nvr paşanın 29 yaşlı qardaşı Nuru

paşanı mayın 25-d 300 nfr hrbi tlimatçı il Azrbaycana kömy göndrmk bard qrarı Azrbaycan heyti trfindn ruh yükskliyi il qarşılandı. Mayın 28-d Azrbaycan Xalq Cümhuriyyti elan edildi.

1918-ci il iyunun 4-d Xalq Cümhuriyyti il Osmanlı dövlti arasında "daimi sülh v dostluq münasibtlri" haqqında saziş imzalandı. Özünün ağır hrbi v iqtisadi vziyytd olmasına rğmn Osmanlı dövlti ilk gündn Xalq Cümhuriyytin bacardığı yardımı göstrmy başladı. Azrbaycan hökumtinin xahişin cavab olaraq, Osmanlı hökumtinin hrbi naziri nvr paşa ilk yardım kimi Azrbaycana 2 milyon türk lirsi hcmind kredit ayırdı.

Eyni zamanda, milli hakimiyyti bütün ölk razisind brqrar etmk üçün qardaş Türkiynin bilavasit sgri yardımı zruri idi. İlk növbd is Bakı azad olunmalı v milli hökumt paytaxta köçmli idi.

nvr paşanın göstrişi il Osmanlı ordusunun beşinci diviziyası Azrbaycana göndrildi. Diviziya Gümrü-Dilican-Ağstafa yolunu döyüşl keçrk Gncy, milli hökumt kömy gldi. hali Osmanlı qoşunlarını böyük sevincl qarşılayır v onların glişini bayram edirdi. Osmanlıların beşinci piyada diviziyası v Xalq Cümhuriyytinin hrbi nazirinin müavini, general liağa Şıxlinskinin başçılıq etdiyi müslman milli korpusu sasında Qafqaz-İslam Ordusu tşkil edildi. Nuru paşanın rhbrlik etdiyi bu orduya türklrdn v azrbaycanlılardan ibart 18 min sgr v zabit daxil idi.

Şaumyanın başçılıq etdiyi v böyük ksriyyti ermni hrbçilrdn tşkil edilmiş Bakı Sovetinin qoşunları da hadislri seyr etmk niyytind deyildi. Şaumyan ninki Bakını milli hökumt thvil vermk niyytind deyildi, üstlik Xalq Cümhuriyytini blkd ikn boğmaq üçün yollar arayırdı v artıq iyunun 10-da Bakı Sovetinin ixtiyarında olan 20 min yaxın qoşunun Gnc istiqamtin yürüşü başlandı.

Ermni daşnak ordusu yürüş boyu haliy qarşı görünmmiş amansızlıq hyata keçirirdi. İyunun 12-d Kürdmiri işğal edn Bakı Soveti qüvvlri Göyçaya yaxınlaşdı v burada Nuru paşanın komandanlıq etdiyi Qafqaz-İslam Ordusu il daşnak qüvvlri arasında qanlı döyüş oldu. İki hft sürn döyüşlr Qafqaz-İslam

Ordusunun qlbsi il nticlndi.

Bu döyüşdn sonra Qafqaz-İslam Ordusu bolşevik-daşnak birlşmlrini darmadağın edrk Bakı istiqamtind azadlıq yürüşün başladı. İyulun 20-d bu istiqamtd mühüm strateji mntq olan Şamaxı şhri azad edildi.

İyulun sonunda Şaumyanın rhbrlik etdiyi Bakı Soveti istefa vermy mcbur oldu, düşmn qiyafsini dyişdi v 1918-ci il avqustun 1-d Bakıda eser, menşevik v daşnaklardan ibart yeni bir mürtce qurum - "Sentrokaspi" diktaturası yaradıldı. Bakını nyin bahasına olursa-olsun ldn vermk istmyn "Sentrokaspi" diktaturası ingilis qoşunlarını kömy çağırdı. Lakin bu onları xilas ed bilmdi.

Qafqaz-İslam Ordusu 1918-ci il sentyabrın 15-d Bakı üzrin hlledici hücuma başladı, daşnak qoşunları darmadağın edildi, xilaskar ordu Bakıya daxil oldu. Qafqaz-İslam Ordusu Bakını Cümhuriyyt, Cümhuriyyti is bütün Azrbaycan milltin qovuşdurdu.

Nuru paşanın Gnc, Göyçay, Ağsu, Kürdmir, Şamaxı trafındakı döyüşlrdn keçn zfr yolu Bakının küçlrin çatdı. Sentyabrın 17-d milli hökumt Bakıya köçdü, Cümhuriyytimizin paytaxtı adını v mahiyytini özün qaytardı.

Lakin qardaş ölknin xilaskar ordusu Azrbaycanda çox qala bilmdi. 1918-ci il oktyabrın 30-da Türkiy il Antanta dövltlri arasında bağlanan Mudros müqavilsin gör mğlub sayılan Osmanlı qüvvlri Bakını trk etmli idilr, onların vzin şhr ingilis qoşunları daxil olmalı idi.

Bu qısa müddt rzind türk hrbi kontingenti Azrbaycanın istiqlalı uğrunda lindn glni etmişdi, Bakının azad olunmasından sonra Azrbaycanın şimal bölglrind, hmçinin Qarabağda apardığı savaşlarda yüzlrl şhid vermişdi.

Ümumilikd 1918-ci il iyun-oktyabr aylarında Azrbaycanın istiqlalı v suverenliyi uğrunda qhrmanlıq mücadilsind Qafqaz-İslam Ordusunun 4 min sgr v zabiti şhid olmuşdu. Onların 1130 nfri türk mehmetciyi – Osmanlı türk sgri idi.

Bu mücadilnin n tsirli v ibrtamiz mqamı is ondan ibartdir ki, qardaş türk xalqı özünün möhtşm imperatorluğunun, 700 illik Osmanlı dövltinin sarsıldığı v parçalanma hddin gldiyi bir zamanda qan qardaşlarının harayına yetişmyi, müstqil Azrbaycan Cümhuriyytin yardım etmyi özün vfa borcu bilmişdi. Üstündn bir il ötck v 1919-cu ilin 19 mayısında böyük Atatürkün komandanlığı il Türkiy Cümhuriyytinin qurtuluş savaşı başlanacaqdı...

1918-ci il noyabrın 17-d shr axırıncı türk sgrlri Bakını trk etdi. İki ay önc onları sevinc v coşğu il qarşılayan hali hüzn v kdr qrq olmuşdu. El hmin gün general Tomsonun başçılıq etdiyi ingilis qoşunları Bakıya daxil oldu. Qardaş ölknin xilaskar ordusu il vidalaşan Bakı ingilis hrbçilrini qaşqabaqlı qarşıladı. Çünki onların niyyti d, mramı da frqli idi.

Daha sonra Bakı küçlrindki ingilislri rusların XI ordusu vz etdi. Amma bunların heç biri 1918-ci ilin 15 sentyabrının tkrarı deyildi v ola da bilmzdi.

Baxmayaraq ki, 70 il yaxın bir müddtd blli ideologiya bizlr mhz XI rus ordusunun xilaskar olduğunu aşıladı, Bakımızın mrkzind ona abid d qoyduq. Lakin 1990-cı ilin 20 yanvarı bu saxta tarixi d, ona ucaldılmış qondarma abidni d zamanın küllüyün tulladı.

Bli, tarix gec-tez hr şeyi öz yerin qoyur v 70 ilin ideoloji örtüyünün gizltdiyi gerçk, kitab v drsliklrimizdn çıxarılsa da, qan yaddaşımızdan heç zaman silinmmiş o qhrmanlıq salnamsi müstqillik tariximizd haqq etdiyi yerini tutdu.

Gerçk tariximizl yanaşı, hmin tarixi öz qanları il yazmış şhid qardaşlarımızın xatirsi d brpa olundu. 1999-cu il sentyabrın 15-d Bakının Şhidlr xiyabanındakı mzarların yanında möhtşm bir abid ucaldıldı. 1918-ci ilin sentyabrında Bakını daşnaklardan azad edrkn şhid olmuş türk sgrlri azrbaycanlı şhid qardaşları il birlikd burada, vaxtil Çmbrknd adlanan qbiristanlıqda torpağa tapşırılmışdı.

1918-ci il mayın 25-dn noyabrın 17-dk davam etmiş v Gncdn Bakıyadk uzanmış savaş yolu boyunca türk mehmetciklrinin gömüldüyü çoxlu adsız mzarlıq mövcuddur

ki, onların da üzrind bel xatir abidlri ucaldılıb.

Azrbaycanın müstqilliyi uğrunda şhid olmuş 1130 türk sgrinin xatirsin ucaldılan bu qranit abidlr heç vaxt sarsılmayacaq Türkiy-Azrbaycan qardaşlığının simvolu kimi glck nsillr tarixdn drs verck daş kitablrdir. Qoy Azrbaycanın hr yeni nsli bu qranit kitablrin üzrind hkk olunmuş tariximizi diqqtl oxusun v unutmasın.

...Qhrman türk sgrlrinin Azrbaycanın istiqlalı uğrunda mücadil apardığı qızmar günlrdn düz 83 il sonra, 2001-ci il avqustun 24-d Bakıda misli görünmmiş bir qlblik vardı. Yüz minlrl insan türk hrbçilrinin Bakıya glişini salamlamaq üçün şhrin küç v meydanlarında idi.

1918-ci ilin yayında istiqlalımızı qoruyan Osmanlı ordusunun xlflri, Türkiy Cümhuriyytinin mehmetciklri bu df Azrbaycanın paytaxtında günşd brq vuran al-byaz tyyarlrd glmişdilr. Azrbaycan ikinci df müstqillik ld edndn sonra ona yardımını sirgmyn, Azrbaycanın Silahlı Qüvvlrinin formalaşmasında yaxından iştirak edn (Türkiynin kömyi il yaradılmış Azrbaycan Ali Hrbi Mktbinin hmin gün ilk mzuniyyt törni idi) qardaş dövlt özünün şahinlrini, "Türk ulduzları"nı Bakıya göndrmişdi.

Türkiy Silahlı Qüvvlrinin ali pilotaj eskadrilyasının paytaxt üzrind nfs ksn uçuşlarının, mnc, çox mühüm bir simvolik anlamı da vardı: Türkiy dövlti v onun qüdrtli Silahlı Qüvvlri hr zaman Azrbaycanla, Azrbaycan xalqı il bir yerddir v onun istiqlalı namin hr fdakarlığa hazırdır.

O zaman paytaxt smasındakı möhtşm mnzrni izlyn hr ksin içind müqdds bir arzu baş qaldırmışdı: kaş bu zfr uçuşlarını işğal altında olan torpaqlarımızın, Qarabağın sması üzrind müşahid edk! Bu arzunun bitmyn hycanını bu gün d yaşamaqdayıq.

Çünki Türkiy v Azrbaycan qardaşlığının bir vfa borcu daha var - Qarabağı işğaldan azad etmk. Hmin günü o taylı, bu taylı - bütün türk millti sbirsizlikl gözlyir! İnşallah.Amin.

P.S. Bu gün dünyanın ksr paytaxtlarının mxsusi bayramı, böyük tmtraqla qeyd olunan "şhr günü" var. Znnimc,

bizim üçün bel bir günü axtarmağa ehtiyac yoxdur. 15 sentyabr - Bakının qurtuluşu, cümhuriyyt qovuşduğu gün tarixin biz verdiyi n böyük bayramdır.

Vüqar Orxan, “Bizim sr” qzeti, sentyabr 2004, №35.